

MPHTI: 06.73.55

JEL Classification: G29

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2025-3-122-136>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ЭКОЖҮЙЕНІҢ ДАМУЫНА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ӘСЕРІ

Б. Н. Сихимбаева^{1*}, С. А. Святков², А. С. Асилова¹

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан

АНДАТПА

Зерттеудің мақсаты – Қазақстанның қаржылық экожүйесінің дамуына цифрлық технологиялардың әсерін талдау. Зерттеу цифрлық шешімдерді қаржы секторына біріктіруге ықпал ететін негізгі факторларды анықтауға, сондай-ақ олардың экономикалық тұрақтылыққа және халық үшін қаржылық қызметтердің қолжетімділігіне әсерін анықтауға бағытталған.

Әдіснамасы ретінде зерттеуде «Kaspi Bank» АҚ және «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ сияқты ірі қаржы институттарының екі цифрлық экожүйесінің кейс әдісін пайдалана отырып салыстырмалы талдау, қорытындылау, жүйелі көзқарас, мәліметтер бойынша SWOT талдау әдістері қолданылды.

Зерттеудің *өзіндік ерекшелігі* теориялық және практикалық аспектілерді қамтитын Қазақстанның қаржы секторын цифрландыруды талдауға кешенді көзқараста жатыр. Зерттеу елдегі цифрлық қаржылық технологияларды дамытудың қазіргі жағдайы мен перспективалары туралы бірегей деректер береді, сондай-ақ осы технологиялардың қаржылық инклюзия мен экономикалық дамуға әсері зерттеледі. Жұмыстың құндылығы сандық қаржыландыру саясатын жетілдіру және қаржы секторындағы инновацияларды ынталандыру бойынша ұсыныстарды әзірлеуге негіз бола алады.

Зерттеудің нәтижелері Қазақстанның қаржы секторына цифрлық технологияларды, оның ішінде мобильді қосымшаларды, онлайн-банкінг пен блокчейн технологияларын қолдануды белсенді түрде енгізіп жатқанын көрсетті. Қаржы қызметтерін цифрландыру халықтың әртүрлі топтары үшін, әсіресе алыс аймақтар мен ауылдық жерлерде қаржылық өнімдерге қолжетімділікті арттыруға көмектеседі. Қаржылық экожүйеге цифрлық технологияларды енгізу экономикалық тұрақтылықты арттыруға, транзакциялық шығындарды азайтуға және тұтынушыларға қызмет көрсетуді жақсартуға көмектеседі.

Түйін сөздер: экожүйе, қаржылық экожүйелер, цифрлық технологиялар, финтех, банктер, мобильді қосымша.

КІРІСПЕ

Соңғы онжылдықтарда цифрлық технологиялар біздің өміріміздің барлық аспектілерінің, соның ішінде қаржы секторының ажырамас бөлігіне айналды. Инновациялық технологияларды енгізу есебінен қаржылық экожүйелердің дамуы нарыққа қатысушылардың өзара әрекеттесу тәсілдерін түбегейлі өзгертіп, қаржылық қызметтердің тиімділігін, қолжетімділігін және ашықтығын арттыруға ықпал етеді. Цифрландыру кең ауқымды салаларды қамтиды: мобильді төлемдер мен блокчейн технологияларынан жасанды интеллект пен үлкен деректерге дейін. Осындай өзгерістер жағдайында дәстүрлі қаржы институттары тұтынушыларға қызмет көрсетуге бейімделуге және жаңа тәсілдерді іздеуге мәжбүр, ал стартаптар мен финтек компаниялары инновацияларды белсенді түрде енгізіп, икемді және ыңғайлы шешімдерді ұсынады. Бұл мақалада цифрлық технологиялардың қаржылық экожүйелердің дамуына әсері, сондай-ақ цифрлық трансформация дәуіріндегі нарық қатысушылары үшін ашылатын қиындықтар мен перспективалар қарастырылады.

Қаржы секторын цифрландыру заманауи қаржылық экожүйелердің құрылымы мен қызметін өзгертетін негізгі факторлардың біріне айналды. Жаһандану және технологиялық инновациялардың

қарқынды өсуі жағдайында дәстүрлі қаржылық үлгілер мен құрылымдар елеулі өзгерістерге ұшырауда. Цифрлық технологияларды біріктіру пайдаланушылар үшін мүмкіндіктерді айтарлықтай кеңейтуге, қаржылық қызметтердің қолжетімділігін жақсартуға және олардың қауіпсіздігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ептілігі мен инновациясы бар финтек компаниялары қалыптасқан банктік және қаржылық институттармен бәсекелесе отырып, осы өзгерістің негізгі драйверлеріне айналууда.

Блокчейн, жасанды интеллект, үлкен деректер және мобильді қосымшалар сияқты цифрлық технологиялар қаржылық қызметтердің сапасын да, оларды жеткізу жылдамдығын да айтарлықтай жақсартты. Бұл технологияларды енгізу несие, төлемдер, инвестициялау және тәуекелдерді басқару процестерін жақсартады, бұл өз кезегінде неғұрлым серпінді және тиімді қаржылық экожүйелерді құруға ықпал етеді. Дегенмен, жаңа технологиялардың дамуымен қауіпсіздік, деректерді қорғау және реттеу тұрғысынан да жаңа міндеттер туындайды. Бұл мақалада біз цифрлық технологиялар контекстінде қаржылық экожүйелерді дамытудың негізгі аспектілерін, сондай-ақ олардың экономика мен жалпы қоғамға әсерін қарастырамыз.

Қаржылық экожүйе – бұл қаржы индустриясы мен оның өмір сүруі мен дамуы үшін сыртқы ортасы өздерінің реттеу механизмдері арқылы бір-бірімен өзара әрекеттесетін динамикалық тепе-теңдік жүйесін білдіреді [1]. Оның негізгі мақсаты – қаржылық ұйымдар мен жеке тұлғалардың өзара байланысын көрсету. Қаржылық экожүйе бойынша зерттеулер қаржылық дағдарысты болдырмауға және қаржылық тәуекелдердің алдын алуға бағытталған.

Қаржылық экожүйе – бұл сандық қаржылық технологиялар негізінде клиенттің барлық негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті қызметтер мен қызметтердің толық кешенін жүзеге асыратын қаржы институты басқаратын конгломерат. Бір қарағанда, бизнес-модельдің бұл түрін енгізудің артықшылығы айқын, бірақ оның артықшылықтарымен қатар, егжей-тегжейлі зерттеуді қажет ететін бірқатар кемшіліктері де бар.

Цифрлық технологиялар мен интернеттің қарқынды дамуымен, сондай-ақ инновациялардың өсуімен нарықтағы өзгерістер үлкен жылдамдықпен жүруде. Он жыл бұрын тиімді деп есептелген стратегиялар мен бизнес үлгілері бүгінде ескіріп барады, ал ірі ойыншылар үнемі өсу мен бейімделудің жаңа жолдарын іздеуге мәжбүр. Цифрлық экожүйе – бұл әрі қарапайым адамға жақсы таныс құбылыс, әрі аз зерттелген ғылыми мәселе. Монополияға қарсы саясат зерттеушілері үлкен суреттің жеке элементтерін (мысалы, нарықтар немесе төлем жүйелері) зерттеуге назар аударады, ал кейбір сала авторлары әлі жүйелі талдау жасауға батылы жетпеген.

Бизнесті ұйымдастырудың осы форматына назар аударған алғашқы бақылаушылардың қатарында MoreThanDigital.info цифрлық экономика порталының негізін қалаушы Бенджамин Талин цифрлық экожүйенің бес негізгі сипаттамасын анықтайды [2]. Біріншіден, экожүйе тұтынушыға бағытталған – ол тұтынушыға қызметтердің дербестендірілген жиынтығын ұсыну және қызметті оның сатып алу туралы шешім қабылдау үлгісіне бейімдеу үшін оның мінез-құлқын зерттеуге ұмтылады.

Екінші ерекшелігі, жүйедегі барлық ақпарат цифрландырылғандықтан, цифрлық экожүйедегі шешімдер деректерді талдау негізінде қабылданады. Үшіншіден, экожүйедегі процестер автоматтандырылған, бұл ауқымдағы табысты барынша арттыруға және жаңа өнімдерді жылжыту шығындарын оңтайландыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай экожүйе анықтамасы бойынша жаһандық болып табылады: онлайн платформаға географиялық және тілдік кедергілер арқылы масштабтау оңайырақ. Бесінші қасиет – динамизм: цифрлық экожүйе сыртқы ортадағы өзгерістерге тез жауап береді және бейімделеді.

Талин цифрлық экожүйенің үш түрі туралы айтады. Біріншісі функционалды: бұл бар өнімнің айналасында құрылған жабық жүйелер. Функционалдық жүйелерде қатысушылардың шектеулі саны бар, олардың міндеті осы негізгі өнімді жетілдіру болып табылады. Мұндай жүйелердің мысалдарын автомобиль өнеркәсібінен табуға болады [2].

Екінші түрі – ашықтығымен, көп мліндық қатысушылар армиясымен және клиенттерге ұсынылатын өнімдердің алуан түрлілігімен ерекшеленетін платформалық цифрлық экожүйелер. Мысал ретінде Талин әзірлеушілер мен өндірушілер өзара әрекеттесетін және түпкі тұтынушылар өздерінің ақылды үйін бір қолданба арқылы басқара алатын платформа Google Home-ті келтіреді.

Үшінші түрі – суперплатформалар. Бұл экожүйелер әртүрлі салалардың өнімдерін біріктіретін ең күрделі болып табылады. Супер платформалардың мысалдары Apple, Google, Amazon, Tencent. Мұндай сандық экожүйелердің маңызды элементі көбінесе супер қолданбалар болып табылады, олар тұтынушыға барлық ұсыныстарға бір қол жеткізу нүктесін береді. Бұл функция қытайлық WeChat қосымшасында (Tencent компаниясына тиесілі) ең жарқын түрде жүзеге асырылады, ол тұтынушыларға төлем қызметтеріне, нарықтарға, ағындарға, онлайн ойындарға және тіпті телемедицинаға қол жеткізуге мүмкіндік береді [2].

Әлем қарқынды өзгеріп жатыр, соған сай табысты бизнес үлгілері де түрленуде. Бұрынғы «қарапайым» бәсекелестіктің орнын бүгінде кооперация мен синергияға негізделген жаңа тәсілдер басуда. Алпауыт компаниялардың орнына қызметтердің сан алуандығын бір арнаға тоғыстыратын, уақыт талабына бейімделе алатын икемді бизнес-экожүйелер алға шықты. Мұндай экожүйелердің келер уақытын XX ғасырдың 90-жылдарында бизнес-стратег Джеймс Мур болжаған болатын. Ал қазіргі таңда McKinsey сарапшылары 2025 жылға қарай цифрлық бизнес экожүйелері шамамен 60 триллион долларды немесе жаһандық табыс пулының 30%-ын құрайды деп болжап отыр [3].

Әдебиетке шолу. 21 ғасырда бизнесті жүргізудің дәстүрлі нысандарын экожүйелер феномені алмастырды. Технологиялық прогресс пен өсу қарқынының нәтижесінде тұтынушылардың қажеттіліктері, бизнес экожүйелері сатып алушылар мен сатушылар арасындағы байланыс жүйесін айтарлықтай өзгертті. Зерттелетін құбылыс тек қана кең даму перспективаларын ғана емес, сонымен қатар олармен байланысты тәуекелдер мен қиындықтарды қамтиды, оларды да қарастыру және талдау қажет.

«Экожүйе» терминін алғаш рет экономист Джеймс Мур Harvard Business Review ғылыми журналындағы мақалаларының бірінде қолданған [3]. Д. Мур экономикалық белсенділік пен сатып алушылар мен өндірушілер осы жүйенің орталығы болып табылатын компанияның айналасында бірге дамып, дамитын экожүйе арасындағы ұқсастықты жасауды ұсынды. Оның идеясындағы ең бастысы нарықта жұмыс істейтін компанияның өз клиентінің айналасында біртұтас ортаны құруы емес, компаниямен байланысты субъектілердің: клиенттер, жеткізушілер және тіпті бәсекелестер бірлесе дамитындығы туралы бекіту болды. Өйткені, көбінесе эволюцияда негізгі рөлді организмнің жеке өмір сүруге деген ұмтылысы емес, өзгермелі қоршаған орта жағдайлары мен басқа организмдердің әсері атқарады. Бұл жағдайда жетекші компанияның негізгі міндеті бәсекелес компаниялар үшін тренд пен даму стратегиясын белгілеу болып табылады. Бір-бірімен бәсекелесе отырып, экожүйе субъектілері бір мезгілде еріксіз бірлесіп жұмыс істейді, бір-бірінің тәжірибесін үйренеді, инновациялардың үздіксіз өсуін қамтамасыз етеді және жалпы бизнестің даму векторын белгілейді [3].

Нарықтық қатынастарды құрудың экожүйелік тәсілі қазіргі кезеңде негізгі болып саналады, өйткені ол осы қатынастарды сапалы жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Осылайша, қаржылық экожүйенің қалыптасу және даму процесін бейнелейтін мәселелерді қарастыру өзекті болып табылады.

Цифрлық парадигманың қалыптасуы жағдайында қаржылық қатынастардың трансформациясы мәселесін зерттеген экономистер қатарында Дж. Мур, Д. Әли Акил М. Иванович, М. Коновалова, Д. Курновский, Д. Ширяева, сондай-ақ Е. Королева сынды ғалымдар бар. Олар өз еңбектерінде қаржылық қатынастардың негізгі өзгерістерін қарастырады. Алайда, бұл зерттеулерде банктердің трансформациясы мен олардың қаржылық экожүйеге айналуы мәселесі жеткілікті деңгейде қарастырылмаған. Осыған байланысты, цифрландыру дәуіріндегі коммерциялық банктердің рөлінің трансформациясын ғылыми тұрғыдан тереңірек зерттеу қажеттілігі туындайды [4,5].

Аднер инновациялық экожүйелерге назар аударады, онда кәсіпорындар бірлескен келісімдер жасау арқылы жеке ұсыныстарын үйлесімді, тұтынушыға бағытталған шешімге бағыттайды. Жакында жүргізілген зерттеу экожүйені «актерлердің жиынтығы» ретінде анықтау арқылы конвергенцияны қайтадан әкеледі. Толық иерархиялық бақыланбайтын әртүрлі дәрежедегі көпжақты, жалпы емес толықтырулармен».

Аднер (2017) экожүйелік ойлау стратегияны құру және стратегияны зерттеу үшін әрқашан бірдей маңызды емес екенін айтады: «Жетілген салаларда экожүйенің көп бөлігі көбіне жасырын болады. Қызметтері, субъектілері, ұстанымдары және байланыстары тұрақты; өзгеріс болған жағдайда ол жекелеген субъектілер немесе диядтар деңгейінде болады (мысалы, белгіленген арналар арқылы іске

қосылған жаңа өнімдер; көпжақты позицияларға әсер ететін субъектілер арасындағы бәсекелестік, осындай позицияларды теңестіру емес). экожүйе кәдімгі бітімгершілік сипатына ие. Дәл инновация осы элементтердің конфигурациясын өзгертуді талап еткенде экожүйе болады. Экожүйе динамикасын ескеру стратегияны жасау және түсіну үшін өте маңызды болып табылады» [6].

Теезе (2007) бизнес экожүйелерін кәсіпорынға және кәсіпорындардың тұтынушылары мен жеткізушілеріне әсер ететін ұйымдардың, мекемелердің және жеке тұлғалардың қауымдастығы ретінде анықтайды [7].

Сандық қаржылық экожүйе күрделі және қарқынды дамып келе жатқан құрылымға ие. Соңғы жылдары банктер қаржылық және төлем қызметтерін көрсету әдістерін заманауи және инновациялық әдістерге қарай қайта құруда. Банктер мобильді қосымшаларды және басқа да заманауи технологияларды пайдалана отырып, қызмет көрсетудің цифрлық әдістеріне (жаңа банктік үлгі) назар аудара отырып, ресурстарды көп қажет ететін жаңа филиалдар мен кеңселерді ашудан барған сайын алшақтап келеді.

Қаржы нарығындағы жетекші ойыншылар банктер мен банктік емес қаржы ұйымдары болып табылады, олар жаңа құру және ұсынылатын қаржы қызметтерінің түрлерін (цифрлық банктер) дамыту арқылы өз қызметтерінде финтех шешімдерін енгізуге қабілетті. Бүгінгі күні елімізде цифрлық банктер мен мобильді және интернет-қосымшалар арқылы қаржылық қызметтердің толық циклін (қаржылық экожүйелер) ұсынатын платформалар жұмыс істеп тұр. Сондай-ақ банктер өздерінің экожүйелері шеңберінде, соның ішінде дәстүрлі банктік қызметке қатысы жоқ қызметтердің әртүрлі түрлерін көрсетеді. Банк ойыншылары өз өнімдерін клиенттің негізгі қажеттіліктері төңірегінде күнделікті сценарийлерге енгізеді [8].

ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМІ

Бұл зерттеуде «Kaspi Bank» АҚ және «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ-ның ірі қаржы институттарының екі цифрлық экожүйесінің кейс әдісін пайдалана отырып салыстырмалы талдау, қорытындылау, жүйелі көзқарас, мәліметтер бойынша SWOT талдау әдістері қолданылды.

Отандық қаржы ұйымдары өз платформаларын әзірлеу және ірі жабық экожүйелерді құру арқылы қызмет көрсетудің дәстүрлі емес бағыттарын өз қызметіне енгізе бастады. Толыққанды экожүйенің жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін жекелеген банктер өз бизнесін финтех компаниялары ретінде дамытуға бағыттау бойынша жұмыс жүргізді. Бұл бизнес-модельге көшудің негізгі мотиві, ең алдымен, олардың негізгі бизнеске қосымша болуы және осыған байланысты тұтынушы тәжірибесінің жақсаруы, қызметтерді үздіксіз көрсету, клиенттің экожүйеде өткізетін уақытының ұлғаюы, клиенттің экожүйенің периметрінен кету қажеттілігінің төмендеуі және бизнестің маргиналдылығының артуы [8]. Транзакциялық деректерді алу да бірдей маңызды. Клиент туралы – платформалардың позициясын одан әрі нығайта түсетін экожүйеден мақсатты ұсыныстарды бағалау үшін клиент деректерін байыту.

Мысалы, Kaspi.kz платформасы нарықты, төлем инфрақұрылымын, тұтынушылық несиелендіруді, билеттерді сатып алу/сату қызметтерін және т.б. сәтті жұмыс істейді. Kaspi.kz қаржылық және қаржылық емес қызметтердің кең спектрін ұсынады.

Сондай-ақ «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ өзінің жеке экожүйесін құрумен айналысуда: нарық, онлайн төлемдер, автокөлікті сақтандыру, инвестиция және т.б.

Жабық экожүйесі бар мұндай қаржы институттарының нарықта пайда болуы мен қызмет етуінің қаржы жүйесінің дамуы үшін оң және теріс жақтары бар. Банктер төлем қызметтерін дамытып, ұсыну-да олардың жабық экожүйелерінде, ең алдымен, карта технологияларын пайдаланады [10].

Осындай жабық экожүйелер ұсынатын қызметтерді тұтынушы үшін барлық даусыз артықшылықтарды түсіне отырып және қабылдай отырып, экожүйелердің реттелмеген дамуы бүгінгі күні басқалармен айтарлықтай арбитраж туғызатынын атап өтуге болмайды. Бизнес-модельдер, бәсекелестік ортаға шақырады, өндірушіні экожүйелердің ережелері мен тарифтеріне тәуелді етеді, тұтынушыны өзіне байланыстырады және көбінесе оның тұтыну моделін анықтайды.

Қазақстанның қаржы секторындағы платформалық экожүйе моделі салыстырмалы түрде жақында дами бастады. 2016 жылы елдегі ең ірі банктердің бірі «Kaspi Bank» АҚ өз бизнесінің трансформациясы және цифрлық қаржылық экожүйеге айналғысы келетінін жариялады. Қазақстанда

платформалық экожүйелерді негізінен қаржы институттары құруы таңқаларлық емес. Мұндай экожүйені құру қомақты қаржылық инвестицияларды, білікті кадрлардың, әсіресе IT-технологиялар саласында, адал клиенттердің үлкен базасын, сондай-ақ бизнестің әртүрлі салаларын тиімді үйлестіруге қабілетті құзыретті менеджменттің болуын талап етеді. Осындай жағдайларда Қазақстанның ірі банктерінде мұндай жобаларды жүзеге асыру үшін барлық қажетті ресурстар бар.

Сондай-ақ банктерді жаңа бизнес үлгісіне көшуге итермелейтін бірқатар факторлар бар. Соңғы жылдардағы қазақстандық банктер кірісінің айтарлықтай өсуіне қарамастан, меншікті капиталдың кірістілігі (ROE) көрсеткіштері 2011-2012 жылдардағы қол жеткізілген мәндерден аса алмады, бұл дәстүрлі банк жүйесіндегі ықтимал дағдарысты және құрылымдық өзгерістердің қажеттілігін көрсетуі мүмкін. Осыған байланысты платформалық экожүйелерге көшу қаржылық қызмет көрсету шеңберінен шығып, тиімдірек бизнес сегменттерін дамытуға ұмтылатын банктер үшін қисынды қадам болып табылады.

Бүгінгі күні банктер бұрынғыдай клиенттердің саны үшін емес, клиенттердің шоттарында сақтайтын қаражат үлесі үшін бәсекелеседі. Мысал ретінде «Kaspi Bank» АҚ-дағы жағдайды келтіруге болады, ол клиенттердің өз шоттарында қаражатты сақтауын ғана емес, сонымен қатар олардың банк экожүйесінің басқа өнімдерін белсенді түрде пайдалануын қамтамасыз етуге тырысады. Осылайша, банк клиенттің «әмиянындағы» өз үлесін арттырады, бұл кірістің өсуіне әкеледі. Кірістің маңызды көзі – байланысты қызметтерді пайдаланудан түсетін комиссиялық кірістер. Бұл үлес қазір аз болғанымен, болашақта өсу мүмкіндігі өте зор.

Халық банкі заманауи транзакциялық қызметтерді ұсына отырып, кәсіпкерлер үшін жағдайды белсенді түрде жақсартуда және қызмет көрсету және банкоматтар арқылы өзін-өзі жинау. Банктің 275 мың клиенттік компаниясының 135 мыңға жуығы белсенді жұмыс істейді және қызметтерін пайдаланады, оның ішінде 80 мыңнан астам жеке кәсіпкерлер. Банк көптеген қаржылық қызметтер, соның ішінде саудагерлерге арналған QR қосымшасы және онлайн-кәсіпкерлер үшін ыңғайлы шешімдер арқылы кеңейді. Банк кең ауқымды қызметтер мен қашықтан банктік қызметтерді ұсынатын шағын және орта бизнестің негізгі банкі болуды мақсат етеді [9].

Халық банкі әмбебап банк болып табылатынына негізделген ашық бөлшек сауда экожүйесін құруда, әртүрлі өнімдерді ұсынатын үлкен топтың бір бөлігі: инвестиция, сақтандыру, телекоммуникациялар, өмір бойы қызмет көрсету және т.б. басқа. Халық банкінде клиенттерге өз шоттарын басқаруға, қалдықтар мен транзакциялар тарихын көруге, ақша аударуға, шоттарды төлеуге және мобильді құрылғылардан басқа да банк қызметтеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін өзінің мобильді банкинг қосымшасы бар. Ол өз клиенттеріне несиелік және ипотекалық өнімдердің кең ауқымын ұсынады, соның ішінде жеке несиелер, бизнес несиелері және тұрғын үй ипотекасы, сақтандыру өнімдерінің кең спектрі: өмірді, мүлікті және көлікті сақтандыру, клиенттерге өздерін және активтерін қорғауға көмектеседі.

Экожүйе цифрлық трансформацияның негізгі салаларында да айтарлықтай жетістіктерге жетті.

Банктің экожүйесі айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізіп, әсерлі жетістіктерді көрсетті.

Қазақстандағы үй банкінің бөлшек клиенттерге қызмет көрсетуі бір жылмен салыстырғанда 28,6%-ға / 27,4%-ға өсті.

Орталық банк клиенттері мен шағын және орта бизнес үшін онлайн-банкінг бір жылмен салыстырғанда 62,2%-ға өсті.

Home bank-те клиенттерді онлайн тіркеу және жеке тұлғаларға цифрлық несиелер мен бөліп төлеу; Занды тұлғалар үшін цифрлық несиелер;

Онлайн банкинг арқылы салық декларациясын тапсыру;

Цифрлық банктердің тендерлік кепілдіктері (өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 7,8 есе өсті).

Жоғарыда аталған себептердің барлығы қазақстандық банктерді бірқатар негізгі емес қызметтерді белсенді дамытуға ынталандырады. Мысал: Банк Kaspi болып табылады, ол да бір терезе провайдері үлгісін қолданатын әмбебап қызмет көрсетуші болуға ұмтылады [9].

Қазақстандық банк нарығын және оның жүйелі шешімдер табуға ұмтылысын талдай отырып, мұндай бастамаларды Халық Банкі, Kaspi Bank және ЦентрКредит Банкі сияқты бірнеше ірі ойыншылар ғана жүзеге асыратынын көруге болады. Дегенмен, бұл банктер де бірқатар негізгі бағыттар бойынша Каспий банкінен қалып қойды [10].

Ағымдағы жылдың қазан айына дейін Қазақстанда онлайн-банкінг қызметін белсенді пайдаланушылар саны 24,8 млн болды, бұл соңғы жылдардағы абсолютті рекорд, деп хабарлайды Ranking.kz.

2023 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда олардың саны 12,4%-ға өсті. Банктер мен басқа да қаржы институттарының қандай мобильді қосымшалары көбірек сұранысқа ие?

Ranking.kz мәліметі бойынша, Google Play-дегі «Қаржы» санатындағы ең танымал мобильді қосымша – Kaspi.kz сайтының тұрақты «Kaspi.kz супер қолданбасы». Айта кету керек, банктің мобильді қосымшасы ұзақ уақыт бойы сенімді түрде бірінші орынды иеленді [11].

Екінші орын Халық банкінің Halyk Kazakhstan мобильді қосымшасына бұйырды. Үздік үштікті Otbasu Bank мобильді қосымшасы толықтырды.

Қазақстан Халық Жинақ Банкі жүйелі маңызды әмбебап коммерциялық банкке айналды. Ол «Халық» интернет-порталы арқылы компаниялар арасында тәулік бойы есеп айырысуды қамтамасыз етуден бастап, кәсіпкерлерге өнімдер мен технологиялық қызметтерді дамытудағы инновацияларды ынталандыру арқылы бизнеске арналған экожүйені құрды.

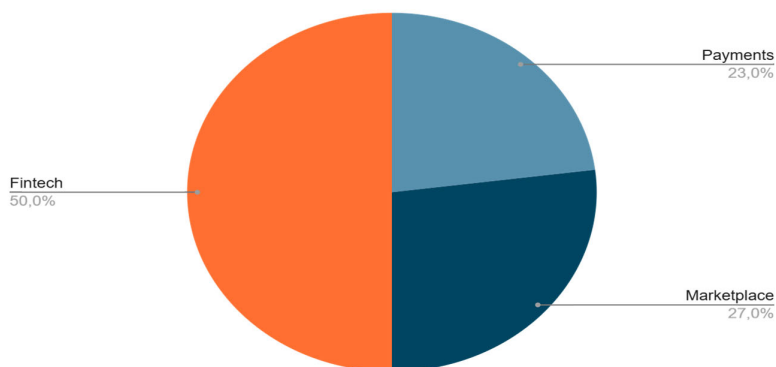
Соңғы жылдарда цифрлық ақпараттық технологиялар әлемдегі қаржы нарықтарында кеңінен енгізіліп жатыр. Қаржы саласында қолданылатын басты заманауи технологиялардың бірі – таратылған тізілім технологиясы (distributed ledger technology, DLT). Бұл технологияның негізінде қаржы активтерінің жаңа класын – крипто-активтер (crypto-assets) немесе цифрлық қаржы активтері (digital financial assets) жасайтын әртүрлі қаржы құралдары әзірленуде [12].

Қазіргі бизнес конфигурациясының жолы 2000-шы жылдардың ортасында, Банк Каспий бөлшек сегментке назар аударар отырып, корпоративтік несиелеуді тастаған кезде басталды. Банк экожүйе сияқты ойлады және әрекет етті: ол клиентті қадағалап, оның сипаттамаларын зерттеді, содан кейін осы деректерге сүйене отырып, оған көбірек жаңа өнімдер ұсынды. Клиентті жақсырақ түсіну үшін банкирлер олардан көбірек байланыс алуы керек болды. Бұл бизнестің әртараптандыруға кірісуінің бір себебі. 2012 жылы Kaspi акционерлері В. Ким мен М. Ломтадзе «Алсеко» биллингтік компаниясын, ал 2014 жылы «Колеса/Крыша» автокөліктері мен тұрғын үйлерінің интернет-нарығын сатып алды.

Банк тұтыну тауарларын сатып алу үшін бөліп төлеу жоспары бар Kaspi Red өнімін шығарды. Kaspi дебеттік карталарды жылдам шығаруға арналған инфрақұрылымды құруының арқасында банк еліміздің ересек тұрғындарының барлығын дерлік клиентке айналдырды. 2017 жылы банктің барлық өнімдері супер қолданбаға біріктірілді, оны қазір 20 млн халқы бар Қазақстанда айына орта есеппен 14 млн адам пайдаланады. 2018 жылы банк P2P аударымдарын іске қосты.

Қазақстанда «цифрлық экожүйе» тіркесі жақын уақытқа дейін тек бір ғана брендпен байланысты болды – ол Kaspi. Банктен шыққан Kaspi экожүйесі бүгінде төлем жүйесін, нарық алаңын, жарнама платформасын, онлайн туристік компанияны және электронды азық-түлікті қамтиды. Компанияның өзі есеп беруде үш негізгі сегментті – нарық, финтех және төлем жүйесін анықтайды: (1-сурет).

Сегменттер бойынша табыс

Сурет 1 – «Kaspi Bank» АҚ-ның 2024 жылғы 3 операциялық сегменттері бойынша табысы

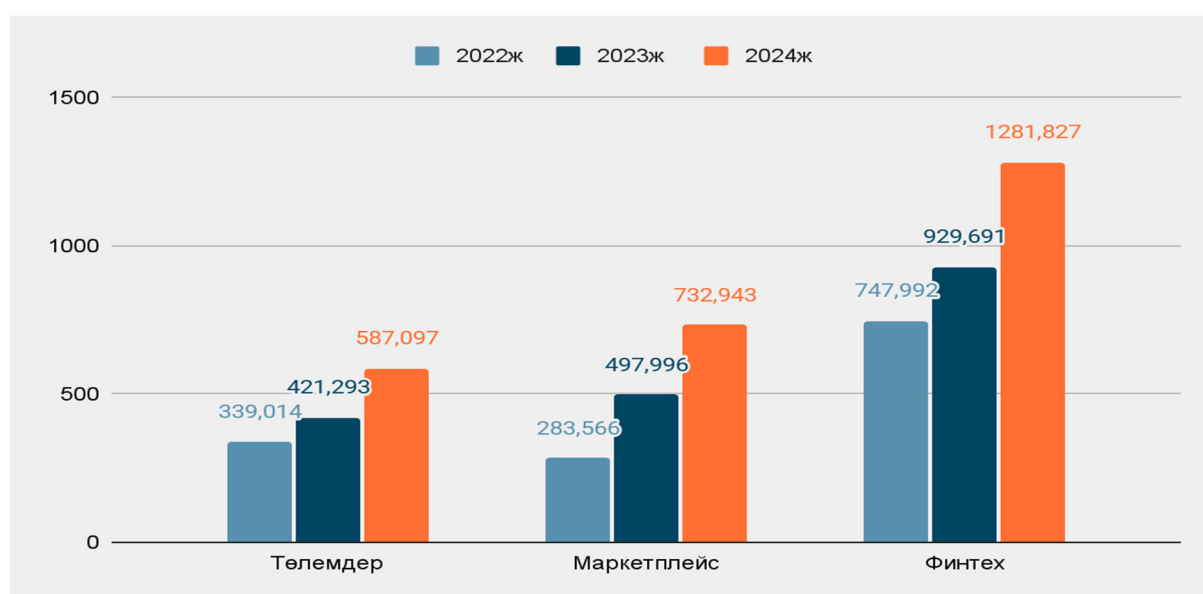
Ескерту: [13] дереккөзі негізінде автормен құрастырылды

Осы сегменттердің барлығында соңғы жылдары жоғары өсу қарқыны байқалды, бірақ нарық Kaspi зымыранының үдеткіш блогы болып табылады: компания тұтастай алғанда 2024 жылы өз кірісін 50%-ға арттырса, нарық 87%-ға қосты.

Төлем жүйесі (Payments) – табыстың ең төменгі сегменті. Бұл сегментте табысты арттыру үшін жаңа қызметтер мен өнімдерді енгізу, клиенттерді тарту стратегияларын жетілдіру қажет.

Marketplace – табысы орташа деңгейде. Бұл сегментте бәсекелестік жоғары болуы мүмкін, сондықтан маркетингтік стратегияларды күшейту, серіктестік бағдарламаларын дамыту және клиенттерге қосымша құн ұсыну маңызды. Fintech – табыстың ең жоғары сегменті. Бұл салада инновациялар мен технологияларды енгізу арқылы табысты одан әрі арттыру мүмкіндігі бар. Жаңа өнімдер мен қызметтерді дамыту, сондай-ақ клиенттермен байланыс орнату маңызды.

Каспий банктің операциялық сегменттері арасында Fintech сегменті ең табысты болып табылады, ал Payments сегменті даму мен инвестицияларды қажет етеді (2-сурет).

Сурет 2 – «Kaspi Bank» АҚ-ның 2022-2024 жылдардағы операциялық сегменттер бойынша табысы, млн ₸

Ескерту: [13] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылды

2-суреттен көріп отырғанымыздай, Каспий банктің ең негізгі кіріс көздері көрсетілген сегменттер бойынша, атап айтсақ төлемдер сегментінің табысы жыл сайын өсіп отыр, бұл клиенттердің төлем жүйелеріне деген сұранысының артуын, маркетплейс сегментінде 2023 жылы айтарлықтай өсім байқалады, бұл компанияның онлайн сауда платформасының танымалдылығының артуын, финтех сегменті де тұрақты өсімді көрсетіп отыр, бұл цифрлық қаржылық қызметтерге деген сұраныстың артуын білдіреді. «Kaspi Bank» АҚ-ның операциялық сегменттер бойынша табысы 2022-2024 жылдар аралығында тұрақты өсімді көрсетеді. Бұл компанияның нарықтағы орны мен стратегиялық даму жоспарларының тиімділігін растайды. Болашақта компанияның табыс көздерін әртараптандыруы және инновациялық шешімдер енгізуі маңызды болады. Банктің стратегиясы әр сегменттің ерекшеліктерін ескере отырып, табысты арттыруға бағытталуы тиіс.

Қазақстандық банктер ғаламдық супер қолданбалар мен цифрлық платформалармен салыстыруға болатын тұтынушылық қызметтердің бірегей комбинациясын ұсынады.

Басқа банктерге қарағанда қаржылық экожүйелері айтарлықтай іргелі тұрған «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ мен «Kaspi Bank» АҚ-ның экожүйелері салыстырмалы түрде 1-кестеде қарастырылған.

Кесте 1 – «Kaspi Bank» және «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ-ның қаржылық экожүйелері

	Қолданба ішіндегі экожүйе	«Kaspi Bank» АҚ	«Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ
	DAU және MAU қатынасы	65%	29%
E-comm	1P Электрондық азық-түлік*	✓	
	3P маркетплейс*	✓	✓
	Жеткізу	✓	✓
Саяхат	Әуе билеттері	✓	✓
	Темір жол билеттері	✓	✓
	Тур пакеттері	✓	
Төлемдер	QR төлемдері	✓	✓
	P2P төлемдері	✓	✓
	Меншікті төлем желісі	✓	✓
	Шоттарды төлеу	✓	✓
GovTech	Салықтарды төлеу	✓	✓
	Цифрлық құжаттар	✓	✓
	Жаңа бизнесті тіркеу	✓	✓
Басқа қызметтер	Сақтандыру		✓
	Инвестициялар		✓
	Билеттер және іс-шаралар		✓
	Жарнама	✓	
Ескерту: дереккөздері негізінде автормен құрастырылған [14]			

DAU (күнделікті белсенді пайдаланушылар) және MAU (ай сайынғы белсенді пайдаланушылар) қолданбалар мен қызметтердегі пайдаланушы әрекетін бағалауға көмектесетін негізгі көрсеткіштер болып табылады. DAU және MAU қатынасы пайдаланушылардың ай сайынғы және күнделікті өніммен қаншалықты белсенді әрекеттесетінін көрсетеді [14]. 65% қатынасы Каспий банк пайдаланушыларының көпшілігі қолданбаға немесе қызметке күніне кемінде бір рет оралатынын көрсетеді. Бұл пайдаланушылардың жоғары белсенділігін және банктің пайдаланушылар пайдалы және қажет деп санайтын қызметтерді ұсына алатынын көрсетеді.

Халық банкі 29% қатынасы пайдаланушылардың аз ғана бөлігі күн сайын қолданбамен әрекеттесетінін көрсетеді. Бұл пайдаланушылар қолданбаны жиі пайдалану үшін тартымды деп таппайтынын көрсетуі мүмкін. Төмен қатысу функционалдық жетіспеушілікке, күрделі интерфейске немесе пайдаланушыларды қайтаруға ынталандыратын тұрақты жаңартулар мен жарнамалардың болмауына байланысты болуы мүмкін.

DAU және MAU қатынасы банктік өтінімдердің сәттілігін бағалаудың маңызды көрсеткіші болып табылады. Каспий банк пайдаланушылардың жоғары белсенділігін көрсетеді, ал Халық банкі өзара әрекеттесуді жақсартуы қажет [14].

2023 жылғы қазанда жарияланған Standard & Poor's Financial Services LLC (S&P) талдамалық шолуында Қазақстандағы банктердің заманауи технологияларды жедел түрде игеруге ұмтылатыны және бұл үдерісте олар алғашқы болып енгізген инновациялар есебінен елеулі бәсекелік артықшылықтарға қол жеткізіп отырғаны көрсетілген. Қазақстанда, Арменияда, Әзірбайжанда, Грузияда және Өзбекстанда жылдам технологиялық жетістіктер, мобильді және интернет желілерінің қолжетімділігі мен кеңеюі қаржылық қызметтерді цифрландырудың одан әрі айтарлықтай өсуіне ықпал етуде, делінген баяндамада.

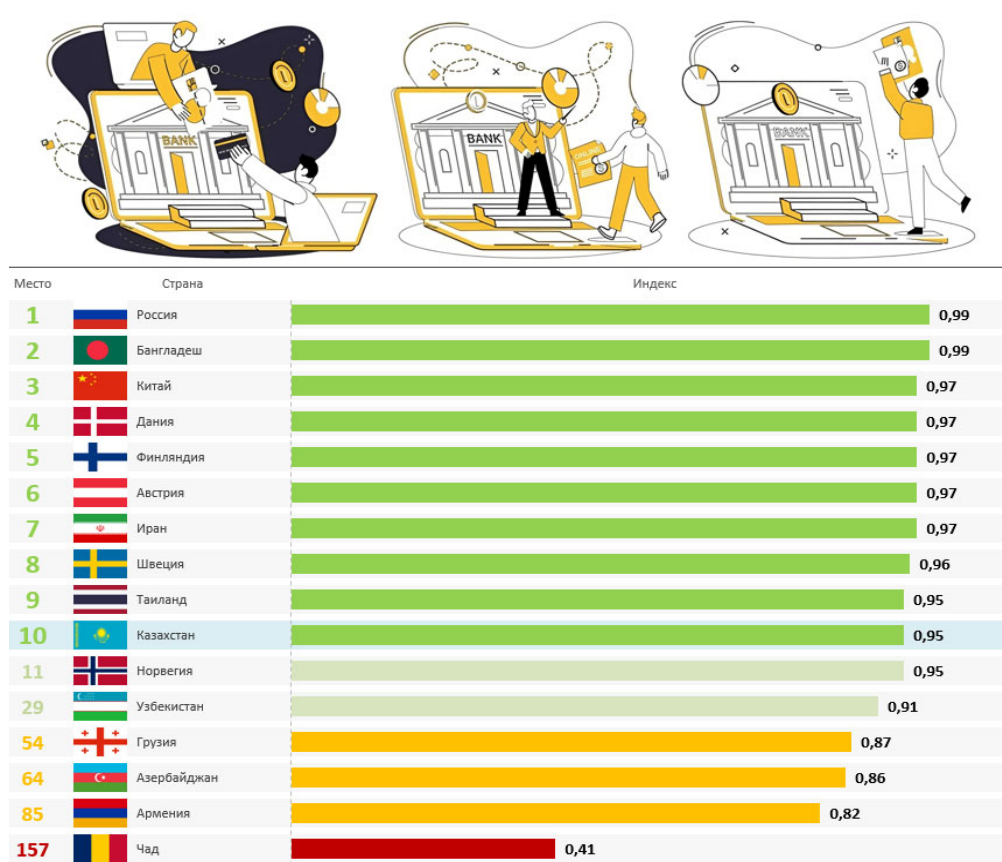
Қазақстан Республикасында Kaspi Bank және Halyk Bank банктік инновациялар мен цифрлық трансформацияға инвестиция салу саласындағы нарық көшбасшылары атанды. Банктердің берік ұстанымын қазақстандық нарықтағы ұзақ жұмыс тарихы және клиенттермен берік қарым-қатынастар растайды, деп атап өтті S&P. Осы тұрғыда «Үлкен үштік» рейтинг агенттіктерінің талдаушылары цифрлық технологиялар бағытында алда келе жатқан қаржы ұйымдары өз нарықтық ұстанымдарын одан әрі күшейтеді, ал бұл салада кейін қалған банктердің артта қалу қаупі жоғарылайды деген болжам ұсынады.

Қызықты жайт ретінде атап өтерлігі, 2024 жылдың басында Standard & Poor's (S&P) агенттігі Kaspi банкінің рейтингін көтеріп, оның цифрлық төлемдер саласындағы жетекші позициясын ерекше атап көрсетті. Содан кейін сарапшылар Kaspi Group өз бизнесін әртараптандырып, төлемдер мен онлайн сауда платформалары сегментіндегі қатысуын белсенді түрде кеңейтіп жатқанын және бұл клиенттердің адалдығын сақтайтынын және келешегі бар синергияны қамтамасыз ететінін атап өтті [16].

Қазақстан халқы, сарапшылар дұрыс атап өткендей, өзінің күнделікті қаржылық қажеттіліктеріне бейімделген жаңа қаржылық технологияларды пайдалануға дайын. Халықтың шамамен 88 пайызы заманауи технологияларды игеріп, қолма-қол есеп айырысудан гөрі банк карталарын, сондай-ақ онлайн және мобильді банкинг қызметтерін жиі қолданады. Айта кетерлігі, дәл осы санаттағы азаматтар бөлшек банктік өнімдер мен қызметтердің негізгі пайдаланушылары саналады.

Сондай-ақ, S&P Жаһандық даму бастамасының цифрлық қолжетімділік индексі бойынша Қазақстанның қаржылық қолжетімділік (Affordability DAI) бойынша 10-орында және 157 ел арасында жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға қолжетімділік бойынша жалпы алғанда 62-орында тұрғанын атап өтті. Бұл өте күшті көрсеткіштер. Біз индекс деректерін қарастырдық. Салыстыру үшін, шолуға енген басқа елдердің орындары рейтингте былайша бөлінді: Грузия – 54-орында, Армения – Қазақстаннан кейін бірден, 63-орында, Әзірбайжан – 87-орында, Өзбекстан – 100-орында [16].

Сонымен қатар, цифрлық индустрияның қаржылық қолжетімділігі жағынан аймақтағы ешбір мемлекет Қазақстанға жақындамайды. Осылайша, Өзбекстан 29, Грузия 54, Әзірбайжан 64, Армения 85-орында. Жалпы, мұндай қолжетімділікті цифрландырудың флагмандары – жетекші қазақстандық банктер қамтамасыз етеді. 3-суретте цифрлық индустрияның қаржылық қолжетімділігі бойынша елдердің рейтингі сандық қол жеткізу индексінің деректеріне негізделе жасалағанын көруге болады.

Сурет 3 – Цифрлық индустрияның қаржылық қолжетімділігі бойынша елдердің рейтингі

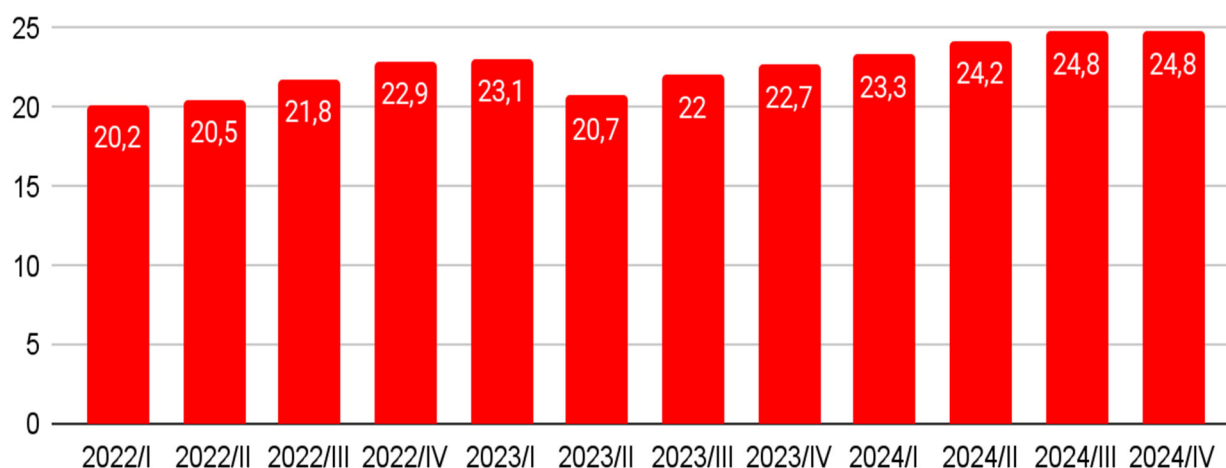
Ескерту: [16] дереккөзінен алынған

Тағы бір маңызды жайт: аймақ банктері кеңеюге ұмтылуда. Мысалы, Standard & Poor's (S&P) өз талдауында грузиялық TBC Bank-тің Өзбекстан нарығына ену барысында жергілікті Рауме төлем жүйесімен интеграцияланғанын, сондай-ақ Kaspi.kz финтех компаниясының Өзбекстандағы жетекші төлем инфрақұрылымдарының бірі — Нумо жүйесін жекешелендіруге деген қызығушылығын атап өтеді. Бұған қоса, Kaspi.kz компаниясының Түркия нарығына шығуы да назар аударарлық: бұл қадам Нерсiburada онлайн платформасының шамамен 65% акциясын иемдену арқылы жүзеге асқан. [16].

Ел ішінде цифрлық банкинг қызметтерінің қолданылу ауқымы кеңейіп келеді. 2024 жылдың үшінші тоқсанына арналған деректер бойынша Қазақстандағы банк жүйелерінің онлайн қызметтерін пайдаланушылар саны 24,8 миллионға жетті, бұл өткен тоқсанмен салыстырғанда 2,3%-ға, ал бір жыл бұрынғы кезеңмен салыстырғанда 12,4%-ға артық көрсеткішті білдіреді.

Қазақстанның 14 және одан жоғары жастағы халқының саны 14,5 млн адамды құрайтынын ескерсек, шамамен үш қазақстандықтың екеуі екінші деңгейлі «Kaspi Bank» және «Қазақстан Халық Жинақ Банкі» АҚ-ның қосымшаларын орнатып, белсенді пайдалану үстінде деп айтуға болады. Дегенмен, Қазақстанда балалар да онлайн-банкинг қызметін пайдаланады. Трендтерге қарағанда, цифрлық банкинг шешімдерінің танымалдылығы тек өседі деген болжам бар.

2022-2024 жылдар аралығындағы Қазақстандағы онлайн-банкинг қызметтерін белсенді пайдаланушылар саны 4-суретте берілген:

Сурет 4 – 2022-2024 жылдар аралығындағы Қазақстандағы онлайн-банкинг қызметтерін белсенді пайдаланушылар саны, млн

Ескерту: [16] дереккөзінен алынған

Жоғарыда аталғандардың негізінде және ғылыми-зерттеудің нәтижесінде Қазақстандағы қаржы нарығындағы қаржылық экожүйелердің мықты жақтарын және әлсіз тұстарын, мүмкіндіктері мен қауіп-қатерлерін қамтыған SWOT талдау жасалынды (2-кесте).

Кесте 2 – Коммерциялық банктердегі қаржылық экожүйелердің дамуына SWOT талдау

Күшті жақтары:	Әлсіз жақтары:
Филиалдар мен банкоматтардың кең желісі Инновациялық цифрлық шешімдер мен қызметтер Тұтынушыларға қызмет көрсетудің жоғары деңгейі Қаржылық ұйымдарда үлкен капитал мен инвестицияларды тарту мүмкіндігі бар Заманауи технологияларды қолдану арқылы қызметтерді жақсарту Кең клиенттік база мен сенімділік, бұл экожүйенің дамуына ықпал етеді Қаржылық нарықтағы тәжірибе мен сараптама	Масштабтау үшін шектеулі ресурстар. Белгілі бір нарық сегменттеріне тәуелділік Негізгі ойыншылармен салыстырғанда брендтің төмен хабардарлығы Қаржылық ұйымдар үшін күрделі заңнамалық және реттеу талаптары Нарықтық және қаржылық тәуекелдер, соның ішінде несие тәуекелдері Бәсекелестік ортада ерекшелену қиындықты
Мүмкіндіктер:	Қауіптер:

Сандық қаржылық қызметтерге қызығушылықтың артуы Финтех компанияларымен серіктестік Жаңа нарықтар мен сегменттерге кеңейту Жаңа географиялық нарықтарға немесе қызмет көрсету салаларына шығу Цифрлық қызметтер мен өнімдерді дамыту Басқа ұйымдармен серіктестік орнату арқылы экожүйені кеңейту	Ірі банктер мен финтех компанияларының бәсекелестігі Заңнамалық және нормативтік құқықтық актілердегі өзгерістер Аймақтағы экономикалық тұрақсыздық. Экономикалық дағдарыстар мен тұрақсыздық Жаңа технологиялардың пайда болуы, бәсекелестердің артуы Клиенттердің қаржылық қызметтерге деген сұранысының өзгеруі
Ескерту: авторлармен құрастырылған	

SWOT талдау қаржылық ұйымдардың экожүйелерінің дамуын бағалауға және стратегиялық жоспарлауға көмектеседі. Күшті жақтарды пайдаланып, әлсіз жақтарды жою, мүмкіндіктерді пайдалану және қауіптерді басқару арқылы ұйымдар өздерінің бәсекелестік артықшылықтарын арттыра алады.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ (ҚОРЫТЫНДЫ)

Цифрлық қаржылық экожүйелердің болашағы ішкі және сыртқы факторлардың кең ауқымына байланысты және мемлекетпен қарым-қатынас олардың ең маңыздысы емес. Экожүйелер өздерінің күрделілігін еңсеріп, қызметтер мен өнімдерді біріктірудің жұмыс үлгісін қамтамасыз етіп, әртүрлі платформалар арасында бір супер-платформаға «көпірлер» (мысалы, API пайдалану) құруы керек. Бұл блокқа цифрлық экожүйені басқару мәселелері қатысты: зерттеушілер жүйеде қатысушылардың, технологиялардың және процестердің тым көп болуы және басқару мүмкіндігін жоғалтатын сыни сәттің жоғары ықтималдығы бар деп санайды. Дегенмен, жасанды интеллект мұндағы экожүйеге көмектесе алады.

Екінші маңызды және күрделі міндет – деректер мен бизнес-процестерді рұқсатсыз кіруден қорғауды қамтамасыз ету. Финтех өзегі бар экожүйелер бүгінде бір жағынан мемлекеттік ақпараттық жүйелер мен қызметтерге, ал екінші жағынан міндетті пайдаланушыларға қосылған кезде бұл маңыздырақ.

Сандық экожүйелерді реттеу – бұл бүкіл әлемдегі реттеушілер әлі күнге дейін бөлшектеп жеп жатқан піл. Экожүйелер өздерінің жаһандық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, қазіргі уақытта одан дивидендтер алуда. Amazon шығынды бір юрисдикциядан екінші юрисдикцияға ауыстыру схемасын қолданды деп айыпталды: 2020 жылға қарай келтірілген шығындардың жалпы сомасы 13,4 млрд долларды құрады, бұл топ осы уақытқа дейін төлеген салықтардың барлық сомасынан (11,7 млрд доллар) көп. Сондай-ақ, экожүйелерді монополияға қарсы реттеуге қатысты көптеген сұрақтар туындайды: егер реттеушілер экожүйелердің бір бизнес сегментіндегі нарықтық билікті екінші сегменттегі бәсекелестік артықшылықтарға қалай түрлендіретінін дұрыс өлшеуді үйренбесе, монополияға қарсы органдардың көзқарасы барған сайын арта түсу ықтималдығы жоғары консервативті. Ал бұл кем дегенде экожүйелердің дамуын бәсеңдетеді.

Қаржы секторын дамытудың заманауи тенденциялары, сондай-ақ заманауи сын-қатерлер ұйымдардың шешуі үшін жаңа міндеттер қояды, сонымен қатар тиімді және бәсекеге қабілетті қызметтің перспективаларын ашады. Қазақстан нарығында қаржылық және цифрлық платформаларды дамыту бәсекелестік артықшылықтарды нығайтуға және нарықтық қауіптердің қаржы ұйымдарының қызметіне теріс әсерін азайтуға көмектеседі. Қаржылық және цифрлық экожүйелерді және тауарлық және/немесе қаржылық нарықтарды біріктіру әртүрлі қызмет түрлерінің ауқымын кеңейтуге, қызмет көрсету сапасы мен тұтынушылардың адалдығын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде экономиканың қаржылық және нақты секторларының технологиялық жаңа цифрлық деңгейде өзара іс-қимылын жеңілдетеді [15].

Цифрлық технологиялардың қаржылық экожүйеге әсері экономикалық өсуді ынталандырады. Инновациялар мен жаңа қызметтер халықтың қаржылық сауаттылығын арттырып, инвестицияларды тартуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялардың дамуы құқықтық және реттеуші мәселелерді туындатады. Қазақстанда цифрлық қаржылық қызметтерді реттеу үшін жаңа заңнамалар мен ережелер қажет. Цифрлық технологиялардың дамуы киберқауіпсіздік мәселелерін де көтереді. Қаржылық ұйымдар мен клиенттер үшін қауіпсіздік шараларын күшейту маңызды. Цифрлық технологиялардың қаржылық экожүйеге әсері әлеуметтік теңсіздікті азайтуға көмектеседі. Ауылдық және шалғай аудандардағы тұрғындар үшін қаржылық қызметтерге қолжетімділікті арттыру мүмкіндігі бар.

Қазақстанның қаржылық экожүйесінің дамуына цифрлық технологиялардың әсері айтарлықтай. Бұл өзгерістер экономикалық, құқықтық, әлеуметтік және қауіпсіздік аспектілерінде жаңа мүмкіндіктер мен қиындықтарды туындатады. Зерттеу нәтижелері мен талқылау цифрлық трансформацияның қаржылық сектордағы маңыздылығын көрсетеді. Цифрлық технологиялар Қазақстанның қаржылық экожүйесін түбегейлі өзгертіп, оның тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқаруда. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық трансформация қаржылық қызметтердің қолжетімділігін, жылдамдығын және қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Цифрлық технологиялар деректерді жинау мен талдауды жеңілдетіп, қаржылық ұйымдарға клиенттердің қажеттіліктерін жақсы түсінуге мүмкіндік берді. Бұл, өз кезегінде, қызмет көрсету сапасын арттыруға және клиенттермен қарым-қатынасты нығайтуға септігін тигізеді [15].

Әрине, COVID-19 коронавирустық инфекциясының таралуы және онымен байланысты шектеу шаралары контактісіз шешімдерге сұранысты тудырды, цифрлық трансформацияға елеулі серпін берді. Алайда мұндай түрлендірудің технологиялық негізі бұрыннан бар болатын. Бүгінгі таңда соңғы пайдаланушының банктік экожүйемен өзара әрекеттесуі жеке байланыссыз толығымен онлайн режимінде болуы мүмкін. Экожүйені ұйымдастырушының серіктестермен жұмысы да негізінен цифрлық түрде жүзеге асырылады.

Қорытындылай келе, Қазақстанның қаржылық экожүйесінің цифрлық технологиялар арқылы дамуы елдің экономикалық тұрақтылығын арттыруға, халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге және халықаралық нарықта бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал етеді. Алайда, бұл процесте киберқауіпсіздік, заңнамалық реттеу және цифрлық сауаттылық мәселелеріне назар аудару қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Али Акил Д.А. Финансовые риски и конкурентоспособность финансовых экосистем в России // *Страховое право*. – 2021. – № 4. – С. 57-62.
2. Можно ли давать прогнозы по трансформации модели цифровых пространств в мире и Казахстане? [Электронды ресурс] – 2024. – URL: <https://kz.kursiv.media/2024-10-17/bg-digital-ecosystems/> (қауауақыты: 15.03.2025)
3. Иванович М.Н. Экосистема ПАО Сбербанк. Продукты экосистемы для юридических лиц // *Достижения науки и образования*. – 2020. – № 14. – С. 49-51.
4. Коновалова М.Е., Ширяева Д.В., Курновский Р.М. Факторы и условия, определяющие становление финансовой экосистемы в современных условиях // *Экономика и предпринимательство*. – 2022. – № 8. – С. 928-931.
5. Королева Е.Н. Экосистема в экосистеме: развитие финансовых технологий в России // *Финансы и кредит*. – 2021. – № 5. – С. 1116-1131.
6. Adner R. Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy // *Journal of Management*. – 2017. – Vol. 43(1). – P. 39-58. – DOI: 10.1177/0149206316678451.
7. Teece D. J. Profiting from innovation in the digital economy: Enabling technologies, standards, and licensing models in the wireless world // *Research Policy*. – 2018. – Vol. 47(8). – P. 1367-1387. – <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.01.015>.
8. Palmié M., Miehé L., Oghazi P., Parida V., Wincent J. The evolution of the digital service ecosystem and digital business model innovation in retail: The emergence of metaecosystems and the value of physical interactions // *Technological Forecasting and Social Change*. – 2022. – Vol. 177. – P. 121496.
9. Копбаева Л.Т., Нурпеисова Л.С., Саймагамбетова Г.А., Естурлиева А.И. Цифровые технологии в финансовой сфере Казахстана // *Вестник университета «Туран»*. – 2024. – № 1(101). – С. 227-234.
10. Обзор рынка финансовых услуг: экосистемы и маркетплейсы. [Электронды ресурс] – URL: <https://www.bizdrom.com/bankovskij-rynok/ekosistemy-i-marketplejsy-obzor-rynka-finansovyh-uslug/> (қауауақыты: 15.03.2025)
11. В Казахстане насчитывается 248 млн пользователей банковских онлайн-сервисов. [Электронды ресурс] // www.sputnik.kz [web-сайт]. – 2024. – URL: <https://ru.sputnik.kz/20241120/v-kazakhstane-naschityvaetsya-248-mln-polzovateley-bankovskikh-onlayn-servisov--48672583.html> (қауауақыты: 15.03.2025)

12. Турмаханбетова А.А., Касенова Г.Е., Нургалиева А.М. Прогнозирование спроса на цифровую валюту центрального банка (CBDC) в Казахстане // *Central Asian Economic Review*. – 2024. – № 5. – С. 169–181. – DOI: 10.52821/2789-4401-2024-5-169-181.
13. «Kaspi Bank» АҚ-ның жылдық есебі [Электронды ресурс] // www.kaspi.kz [web-сайт]. – 2024. – URL: <https://ir.kaspi.kz/financial-information/> (қарау уақыты: 15.03.2025).
14. Исследование RISE Research. Финтех рынок Казахстана [Электронды ресурс] // www.rise.com.kz [web-сайт]. – 2024. – URL: <https://www.rise.com.kz/fintech-kazakhstan-rus> (қарау уақыты: 15.03.2025)
15. Экосистемы: как банки помогают предпринимателям. [Электронды ресурс] // www.dknews.kz [web-сайт]. – 2023. – URL: <https://dknews.kz/ru/biznes/285858-ekosistemy-kak-banki-pomogayut-predprinimatelyam-v> (қарау уақыты: 15.03.2025)
16. Казахстан входит в топ-10 стран по финансовой доступности цифровых сервисов. Кто двигает финтех в РК? [Электронды ресурс] // Дайджест Ranking.kz [web-сайт]. – 2024. – URL: <https://ranking.kz/reviews/banking-and-finance/kazakhstan-vhodit-v-top-10-stran-po-finansovoy-dostupnosti-tsifrovyyh-servisov-kto-dvigayet-finteh-v-rk.html> (қарау уақыты: 15.03.2025)

REFERENCES

1. Akil, D. A. A. (2021). Finansovye riski i konkurentosposobnost' finansovykh ekosistem v Rossii [Финансовые риски и конкурентоспособность финансовых экосистем в России] *Strakhovoe pravo*, (4), 57–62. (In Russian).
2. Mozhno li davat' prognozy po transformatsii modeli tsifrovyykh prostranstv v mire i Kazakhstane? [Можно ли давать прогнозы по трансформации модели цифровых пространств в мире и Казахстане?] (2024). Retrieved March 15, 2025, from <https://kz.kursiv.media/2024-10-17/bg-digital-ecosystems/> (In Russian)
3. Ivanovich, M. N. (2020). Ekosistema PAO Sberbank. Produkty ekosistemy dlya yuridicheskikh lits [Экосистема ПАО Сбербанк. Продукты экосистемы для юридических лиц]. *Dostizheniya nauki i obrazovaniya*, (14), 49–51. (In Russian)
4. Konovalova, M. E., Shiryaeva, D. V., & Kurnovskiy, R. M. (2022). Faktory i usloviya, opredelyayushchie stanovlenie finansovoy ekosistemy v sovremennykh usloviyakh [Факторы и условия, определяющие становление финансовой экосистемы в современных условиях]. *Ekonomika i predprinimatel'stvo*, (8), 928–931. (In Russian)
5. Koroleva, E. N. (2021). Ekosistema v ekosisteme: razvitie finansovykh tekhnologiy v Rossii [Экосистема в экосистеме: развитие финансовых технологий в России]. *Finansy i kredit*, (5), 1116–1131. (In Russian)
6. Adner, R. (2017). Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy. *Journal of Management*, 43(1), 39–58. <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>
7. Teece, D. J. (2018). Profiting from innovation in the digital economy: Enabling technologies, standards, and licensing models in the wireless world. *Research Policy*, 47(8), 1367–1387. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.01.015>
8. Palmié, M., Miehe, L., Oghazi, P., Parida, V., & Wincent, J. (2022). The evolution of the digital service ecosystem and digital business model innovation in retail: The emergence of metaecosystems and the value of physical interactions. *Technological Forecasting and Social Change*, 177, 121496. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121496>
9. Kopbaeva, L. T., Nurpeisova, L. S., Saymagambetova, G. A., & Esturlieva, A. I. (2024). Tsifrovyye tekhnologii v finansovoy sfere Kazakhstana [Цифровые технологии в финансовой сфере Казахстана]. *Vestnik universiteta "Turan"*, 1(101), 227–234 (In Russian)
10. Obzor rynka finansovykh uslug: ekosistemy i marketpleisy [Обзор рынка финансовых услуг: экосистемы и маркетплейсы] (n.d.). Retrieved March 15, 2025, from <https://www.bizdrom.com/bankovskij-rynok/ekosistemy-i-marketpleisy-obzor-rynka-finansovykh-uslug/> (In Russian)
11. V Kazakhstane naschityvaetsya 248 mln pol'zovateley bankovskikh onlain-servisov [В Казахстане насчитывается 248 млн пользователей банковских онлайн-сервисов] (2024). Retrieved March 15, 2025,

from <https://ru.sputnik.kz/20241120/v-kazakhstane-naschityvaetsya-248-mln-polzovateley-bankovskikh-onlayn-servisov--48672583.html> (In Russian)

12. Turmakhanbetova, A. A., Kasenova, G. E., & Nurgalieva, A. M. (2024). Prognozirovaniye sprosa na tsifrovuyu valyutu tsentral'nogo banka (CBDC) v Kazakhstane [Прогнозирование спроса на цифровую валюту центрального банка (CBDC) в Казахстане]. *Central Asian Economic Review*, (5), 169–181. <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2024-5-169-181> (In Russian)

13. Kaspi Bank AQ-nyn zhyl'dyq esebi [«Kaspi Bank» АҚ-ның жылдық есебі] (2024). Retrieved March 15, 2025, from <https://ir.kaspi.kz/financial-information/> (In Kazakh)

14. Issledovanie RISE Research. Fintekh rynek Kazakhstana [Исследование RISE Research. Финтех рынок Казахстана] (2024). Retrieved March 15, 2025, from <https://www.rise.com.kz/fintech-kazakhstan-rus> (In Russian)

15. Ekosistemy: kak banki pomagayut predprinimatel'nyam [Экосистемы: как банки помогают предпринимателям] (2023). Retrieved March 15, 2025, from <https://dknews.kz/ru/biznes/285858-ekosistemy-kak-banki-pomagayut-predprinimatel'nyam-v> (In Russian)

16. Kazakhstan vkhodit v top-10 stran po finansovoy dostupnosti tsifrovyykh servisov. Kto dvigaet fintekh v RK? [Казахстан входит в топ-10 стран по финансовой доступности цифровых сервисов. Кто двигает финтех в РК?] (2024) Retrieved March 15, 2025, from <https://ranking.kz/reviews/banking-and-finance/kazakhstan-vhodit-v-top-10-stran-po-finansovoy-dostupnosti-tsifrovyykh-servisov-kto-dvigaet-fintekh-v-rk.html> (In Russian).

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL ECOSYSTEM IN KAZAKHSTAN

B. N. Sikhimbayeva^{1*}, S. A. Svyatov², A. S. Assilova¹

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan

²Narxoz University, Almaty, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT

Purpose of the research – Analysis of the impact of digital technologies on the development of the financial ecosystem of Kazakhstan. The purpose of the study is to identify key factors that contribute to the integration of digital solutions into the financial sector, as well as their impact on economic stability and accessibility of financial services for the population.

Methodology – This study uses methods of comparative analysis, generalization, systems approach and SWOT analysis based on data using the case method of two digital ecosystems of large financial institutions such as Kaspi Bank JSC and Halyk Bank of Kazakhstan JSC.

Originality / value – The uniqueness of the study lies in the comprehensive approach to the analysis of digitalization of the financial sector of Kazakhstan, including theoretical and practical aspects. The study presents unique data on the current state and prospects for the development of digital financial technologies in the country, and also examines the impact of these technologies on financial inclusion and economic development. The value of the work can serve as a basis for developing recommendations for improving digital finance policy and stimulating innovation in the financial sector.

Findings – The study found that Kazakhstan is actively introducing digital technologies into its financial sector, including the use of mobile apps, online banking, and blockchain technologies. Digitalization of financial services helps expand access to financial products for various segments of the population, especially in remote and rural areas. The introduction of digital technologies into the financial ecosystem can help increase economic stability, reduce transaction costs, and improve customer service.

Keywords – ecosystem, financial ecosystems, digital technologies, fintech, banks, mobile application.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОЙ ЭКОСИСТЕМЫ В КАЗАХСТАНЕ

Б. Н. Сихимбаева^{1*}, С. А. Святков², А. С. Асилова¹

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

²Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – Анализ влияния цифровых технологий на развитие финансовой экосистемы Казахстана. Целью исследования является выявление ключевых факторов, способствующих интеграции цифровых решений в финансовый сектор, а также их влияние на экономическую стабильность и доступность финансовых услуг для населения.

Методология – В исследовании использованы методы сравнительного анализа, обобщения, системного подхода и SWOT-анализа, которые были изучены с использованием метода case study на основе данных цифровых экосистем двух крупных финансовых институтов - АО «Kaspi Bank» и АО «Народный банк Казахстана».

Оригинальность / ценность исследования – Уникальность исследования заключается в комплексном подходе к анализу цифровизации финансового сектора Казахстана, включающем теоретические и практические аспекты. В исследовании представлены уникальные данные о текущем состоянии и перспективах развития цифровых финансовых технологий в стране, а также рассматривается влияние этих технологий на финансовую доступность и экономическое развитие. Ценность работы может послужить основой для разработки рекомендаций по совершенствованию политики цифровых финансов и стимулированию инноваций в финансовом секторе.

Результаты исследования – Исследование показало, что Казахстан активно внедряет цифровые технологии в свой финансовый сектор, включая использование мобильных приложений, онлайн-банкинга и технологий блокчейн. Цифровизация финансовых услуг способствует расширению доступа к финансовым продуктам для различных слоев населения, особенно в отдаленных и сельских районах. Внедрение цифровых технологий в финансовую экосистему может способствовать повышению экономической стабильности, снижению транзакционных издержек и улучшению обслуживания клиентов.

Ключевые слова – экосистема, финансовые экосистемы, цифровые технологии, финтех, банки, мобильное приложение.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Сихимбаева Бакыткуль Нурманбековна – «Қаржы және есеп» кафедрасының PhD докторанты, Экономика және Бизнес Жоғары мектебі, Өл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: bakytulsihimbaeva79@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0703-1526*

Святков Серік Аманжолович – Докторантура Департаментінің профессоры, экономика ғылымының докторы, Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: ssvyatov@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-3320-1568

Асилова Айжан Сарсеновна – э.ғ.к., «Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы, экономика ғылымының кандидаты, Экономика және Бизнес Жоғары мектебі, Өл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: aijan1910@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-1967-0659